Justitieutskottets betänkande 1987/88:9

om delegerad beslutanderätt i vissa domstolsärenden m.m. (prop. 1987/88:8 jämte motion)

JuU
1987/88:9

Propositionen m.m.

I proposition 1987/88:8 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta ett förslag tll lag om ändring i lagen (1987:799) om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 4.

I samband med propositionen behandlas den med anledning av propositionen väckta motionen 1987/88:2 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m). Motionsyrkandena redovisas på s. 4.

Det vid propositionen fogade lagförslaget har följande lydelse.

1 *Riksdagen 1987/88. 7 saml. Nr 9*

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1987:799) om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden i paragrafens lydelse enligt lagen (1987:799) om ändring i nämnda lag skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

6 §[1]

Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.

Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,

om ärendet är tvistigt,

om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller

om ärendet angår

1. tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 2 § äktenskapsbalken,

2. talan mot överförmyndares beslut,

3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond eller tillstånd till vinstutdelning i bolag eller till fusion,

4. förvaltning av stiftelse, eller

5. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämndemän, när ärendet skall prövas enligt äktenskapsbalken, lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem eller föräldrabalken, och annars av minst tre och högst fyra lagfarna domare. När nämndemän ingår i rätten, skall 14 kap. 17 § äktenskapsbalken tillämpas.

Regeringen får för andra fall än som avses i andra stycket föreskriva att *ärenden som avser förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man eller inskrivning av förmynderskap eller godmanskap får handläggas av en tjänsteman som inte är lagfaren.*

Regeringen får för andra fall än som avses i andra stycket föreskriva att *tjänstemän som inte är lagfarna får handlägga ärenden som är av enkel beskaffenhet och som avser*

1. förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man,

2. inskrivning av förmynderskap eller godmanskap,

3. avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman och förordnande eller entledigande av boutredningsman.

[1] Senaste lydelse 1987:799.

4. förordnande av bodelningsförrättare,
5. förordnande av skiftesman vid arvskifte, eller
6. dödande av handlingar och inteckningar enligt lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling, dock ej i fall som avses i 12 a § nämnda lag.

Motionen

I motion 1987/88:2 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om delegering av arbetsuppgifter inom rättsväsendet,

2. att riksdagen avslår propositionen såvitt avser en sådan ändring av ärendelagen att delegering till domstolsbiträden i ärenden som rör samboförhållanden blir möjlig.

Utskottet

Inledning

Domstolsverket har i en skrivelse den 18 augusti 1986 till regeringen föreslagit en försöksverksamhet med delegering till domstolsbiträden i fråga om beslutanderätten i allmänna domstolsärenden rörande bl.a. förordnande av boutredningsman och skiftesman och dödande av förkommen handling i vissa fall. Förslagen grundar sig på en rapport, Beslutsdelegation i mål och ärenden vid tingsrätt, som har utarbetats inom verket (DV Rapport nr 1986:3) och som har remissbehandlats. Propositionen bygger på rapporten och remissbehandlingen.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att domstolsbiträden vid tingsrätt i den utsträckning som regeringen föreskriver skall få handlägga och avgöra ärenden som inte är tvistiga och som avser avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman, förordnande eller entledigande av boutredningsman, förordnande av bodelningsförrättare eller skiftesman vid arvsskifte samt vissa ärenden enligt lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling.

En förutsättning för delegering är enligt förslaget att ärendena är av enkel beskaffenhet. Vad som avses härmed utvecklas närmare i propositionen; de begränsningar i delegeringsmöjligheterna som där anges kommer, om förslaget antas, att närmare preciseras genom regler i förordning. Till att börja med avses regleringen ske i en förordning om försöksverksamhet för att senare, om försöksverksamheten faller väl ut, ges en permanent form i tingsrättsinstruktionen (1979:572).

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1988.

Gällande ordning m.m.

Enligt 6 § ärendelagen i den från den 1 januari 1988 gällande lydelsen är underrätt vid handläggning av otvistiga domstolsärenden som regel domför med en lagfaren domare medan tvistiga ärenden avgörs av tre lagfarna domare. När ärendet prövas enligt föräldrabalken, äktenskapsbalken eller lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem skall rätten dock bestå av en lagfaren domare och nämndemän.

Enligt 18 och 18 a §§ tingsrättsinstruktionen får vissa göromål delegeras till tingsnotarie och andra anställda som vunnit tillräcklig erfarenhet.

I 19 och 20 §§ tingsrättsinstruktionen regleras möjligheten att förordna tingsnotarie att på eget ansvar utföra domargöromål. Tingsnotarie får ges sådant förordnande bl.a. avseende handläggning av sådana domstolsärenden som kan avgöras av en lagfaren domare. En förutsättning är att ärendena inte är vidlyftiga eller svåra eller av annan orsak kräver särskild erfarenhet.

Försök med en mer omfattande delegering till domstolsbiträden än vad tingsrättsinstruktionen medger pågår beträffande mål om betalningsföreläggande (se SFS 1984:184) och vissa ärenden om förmynderskap (se SFS 1985:35). Dessa mål och ärenden vars avgörande är domargöromål handläggs normalt av tingsnotarier med stöd av 19 § tingsrättsinstruktionen. En förutsättning för delegeringen är att domstolsbiträdet vunnit tillräcklig kunskap och erfarenhet och genomgått av domstolsverket föreskriven utbildning.

Domstolsverket har nyligen utvärderat denna försöksverksamhet. Resultaten har publicerats i rapporten Beslutsdelegation i betalningsföreläggande och förmynderskap (DV Rapport nr 1987:2).

Enligt rapporten har försöksverksamheten inte inneburit några besparingar. Andra rationaliseringseffekter har dock kunnat påvisas. T.ex. har arbetet flutit jämnare och tingsnotarier har kunnat frigöras för andra arbetsuppgifter. Några tecken som tyder på att rättssäkerheten skulle ha försämrats har inte funnits. Den största fördelen med försöksverksamheten har enligt domstolsverket varit att den inneburit möjligheter till personalutveckling för biträdeskåren.

Domstolsverket föreslog i en skrivelse den 16 mars 1987 till regeringen att försöksverksamheten skulle permanentas och att bestämmelser om delegering skulle tas in i tingsrättsinstruktionen.

Beslut härom har nyligen fattats av regeringen. Enligt beslutet får domstolsbiträden som vunnit tillräcklig kunskap och erfarenhet och som har genomgått av domstolsverket föreskriven utbildning på eget ansvar handlägga vissa mål om betalningsföreläggande och vissa förmynderskapsärenden. De tre största tingsrätterna får själva besluta om delegering medan resp. hovrätt beslutar i övriga fall. Dock ges hovrätterna möjlighet att överlämna rätten att fatta beslut om delegering till berörd tingsrätt. Regleringen har skett i 18 b–d §§ tingsrättsinstruktionen. De nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1988.

År 1980 infördes en liknande delegeringsmöjlighet vad gäller vissa inskrivningsärenden. Då fick domstolsbiträden, efter försöksverksamhet som påbörjades den 1 oktober 1978, rätt att på eget ansvar handlägga bl.a. enkla ärenden om lagfart. Regleringen finns i 18 a § tingsrättsinstruktionen.

Överväganden m.m.

Försök med delegering till domstolsbiträden av vissa mål och ärenden av enkel beskaffenhet har pågått sedan oktober 1978. De olika försöksverksamheterna har utvärderats, och erfarenheterna har genomgående varit goda. Vad gäller inskrivningsärenden, mål om betalningsföreläggande och förmynderskapsärenden har en permanent reglering av delegeringsmöjligheterna gjorts i tingsrättsinstruktionen.

Utskottet anser mot bakgrund av de hittills gjorda goda erfarenheterna av delegering att det nu är lämpligt att, såsom föreslås i propositionen, gå vidare och ytterligare utvidga delegeringsmöjligheterna i en ny försöksverksamhet.

Utskottet har de senaste åren (JuU 1984/85:25 s. 4, JuU 1985/86:23 s. 3 och JuU 1986/87:25 s. 6) gjort uttalanden av innebörd att delegering kan vara en positiv rationaliseringsåtgärd. I det ärende som avgjordes tidigare i år (JuU 1986/87:25) pekade utskottet också på att delegering kan avlasta domarpersonalen mer eller mindre rutinmässiga arbetsuppgifter samtidigt som notarier och biträdespersonal därigenom får mer ansvarsfyllda uppgifter. Utskottet vill med oförändrad inställning understryka att en självklar förutsättning dock är att domstolarnas dömande och rättsvårdande verksamhet behålls på hittillsvarande kvalitativt höga nivå. Delegering kan således inte komma i fråga om den medför försämrad rättssäkerhet. Såsom framhålls i propositionen måste det delegeringsbara området alltså begränsas till sådana mål och ärenden och verksamheten utövas under sådana former att någon kvalitetsförsämring inte inträffar. Utskottet vill i detta sammanhang också understryka vikten av att de domstolsbiträden som nu kommer i fråga för delegering genomgår särskild utbildning.

Utskottet anser att förslagen i propositionen väl svarar mot här angivna förutsättningar, och utskottet ställer sig bakom de överväganden om rättssäkerhet m.m. som görs i propositionen.

I motionen begärs att riksdagen skall ge regeringen till känna att hänsynen till rättssäkerheten kräver att delegering inom domstolsväsendet föregås av noggranna överväganden och prövas i form av försöksverksamhet.

Utskottet delar som framgått motionärernas syn på vikten av att delegering föregås av noggranna analyser av konsekvenserna bl.a. för rättssäkerheten. Det är också lämpligt med försöksverksamhet före det slutliga ställningstagandet. Med hänsyn till att propositionen innehåller både en bedömning av rättssäkerhetsfrågorna, som vunnit utskottets gillande, och förslag om försöksverksamhet är det dock, enligt utskottets mening, överflödigt med ett tillkännagivande härom från riksdagen. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionen i denna del.

I motionen yrkas också att propositionen skall avslås såvitt avser delegering i ärenden som rör samboförhållanden.

Gränserna för det delegeringsbara området kommer, som nämnts inledningsvis, att fastställas i förordning om förslagen i propositionen godtas.

Delegering skall enligt propositionen få ske endast i enkla ärenden och således inte i ärenden som är av vidlyftig eller svår beskaffenhet eller vars handläggning av annan orsak kräver särskild kunskap och erfarenhet. Från det delegeringsbara området kommer sålunda att undantas vissa ärenden som typiskt sett är av ej helt enkel beskaffenhet. Detta gäller t.ex. ärenden med internationell anknytning och vissa ärenden om dödande av förkommen handling. Enligt propositionen kommer inte heller ärenden rörande samboförhållanden att delegeras nu.

Utskottet vill här tillägga att det naturligtvis kommer att inträffa att ett delegerat ärende i det enskilda fallet visar sig komplicerat. I ett sådant läge skall ärendet självklart överlämnas till en lagfaren befattningshavare för fortsatt handläggning även om de formella förutsättningarna i övrigt för

delegering alltjämt är för handen. Det bör i detta sammanhang också påpekas att delegering i tvistiga ärenden är utesluten redan av den anledningen att sådana ärenden skall avgöras av tre eller fyra lagfarna domare eller av en lagfaren domare och nämndemän. Detta gäller t.ex. om en motpart påstår att sambolagen inte är tillämplig på parternas förhållande oavsett om ärendet är delegerat eller handläggs av *en* lagfaren domare.

Den 1 januari 1988 träder lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem och lagen (1987:813) om homosexuella sambor i kraft. Utskottet anser för sin del det lämpligt att, såsom också förordas i propositionen, avvakta med delegering i ärenden som rör samboförhållanden till dess att erfarenhet av de nya lagarna vunnits. Utskottet anser dock att det inte finns anledning att befara att handläggningen av ärenden om t.ex. bodelningsförrättare skulle bli mer komplicerad eller bedömningen av sådana ärenden svårare enbart av den anledningen att ett sådant ärende rör ett samboförhållande. Det finns sålunda ingen anledning att såsom motionärerna vill ur den föreslagna lagen ta bort möjligheten till delegering i dessa fall. Det principbeslut som möjliggör en framtida delegering bör därför kunna fattas redan nu. Utskottet avstyrker bifall till motionen också i denna del.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *delegering av arbetsuppgifter inom rättsväsendet*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju2 i denna del (yrkande 1),

2. beträffande *delegerad beslutanderätt i vissa domstolsärenden m.m.*

att riksdagen med avslag på motion 1987/88:Ju2 i denna del (yrkande 2) antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1987:799) om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden.

Stockholm den 17 november 1987

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Helge Klöver (s), Björn Körlof (m), Ulla-Britt Åbark (s), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Hans Göran Franck (s), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Lars Sundin (fp) och Jerry Martinger (m).

Reservation (mom. 2)

Björn Körlof, Sven Munke och Jerry Martinger (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar med "Den 1 januari" och slutar med "i denna del" bort ha följande lydelse:

Den 1 januari 1988 träder äktenskapsbalken (1987:230), lagen om sambors

gemensamma hem (1987:232), vissa ändringar i ärvdabalken (1987:221) samt lagen (1987:813) om homosexuella sambor i kraft.

De nya reglerna innebär bl.a. följande. I lagen om sambors gemensamma hem (sambolagen) ges vissa regler om sambors gemensamma bostad och bohag. Lagen gäller om en ogift man och en ogift kvinna bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Sambolagen är också tillämplig om två ogifta personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Enligt sambolagen skall äktenskapsbalkens regler om bodelningsförrättare gälla även vid upplösningen av ett samboförhållande. Om samboförhållandet upplöses genom den ena sambons död blir den efterlevande sambon enligt 18 kap. 1 § ärvdabalken delägare i den avlidnes dödsbo och har i denna egenskap rätt att, enligt 19 kap. 1 § ärvdabalken, begära bl.a. att dödsboet avträds till förvaltning av boutredningsman. Även ärvdabalkens regler om sambor är tillämpliga på homosexuella sambor.

Innebörden av det anförda är att det i ärenden om t.ex. förordnande av boutredningsman eller bodelningsförrättare kan bli aktuellt att pröva om två personer bott tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden i ett homo- eller heterosexuellt förhållande. Det säger sig självt att dessa ärenden är till sin natur väl så komplicerade som de ärenden med internationell anknytning, vilka enligt propositionen skall undantas från delegering. Härtill kommer att det inte finns någon som helst erfarenhet av lagstiftningen om samboförhållanden. Stora tillämpningssvårigheter kan dock förutses. Utskottet anser det mot denna bakgrund olämpligt att nu öppna möjlighet för delegering i ärenden som rör samboförhållanden. Frågan får i stället tas upp till förnyad prövning när erfarenhet av den nya lagstiftningen vunnits. Utskottet föreslår den begränsning i lagtexten som framgår av utskottets hemställan nedan.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *delegerad beslutanderätt i vissa domstolsärenden m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:Ju2 antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1987:799) om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden, dock med den ändringen att såsom ett nytt femte stycke till 6 § nämnda lag fogas följande: "Föreskrifterna i fjärde stycket gäller ej ärenden rörande samboförhållanden."

gotab Stockholm 1987 13999